BiblioGreen

RESIDENCES
FOR SUSTAINABLE LIBRARIES

PORADNIK BIBLIOTEKI DLA ZRÓWNOWAŻONEGO

STOPKA REDAKCYJNA

Tytuł wersji angielskiej: BiblioGreen Sustainable Library Guidebook
Koordynacja i redakcja wersji angielskiej: Goethe-Institut Athen
Autorka: Mariam Aleksanyan
Projekt: Goethe-Institut Athen

GOETHE INSTITUT
Sprache. Kultur. Deutschland.

PORADNIK BIBLIOGREEN
BIBLIOTEKI DLA ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU

SPIS TREŚCI

WSTĘP I KLUCZOWE POJĘCIA

Projekt BiblioGreen Residency Project (2025) to oparta na współpracy inicjatywa, w której wzięło udział dziesięć bibliotek z różnych miejsc Europy (Armenii, Bośni i Hercegowiny, Gruzji, Grecji, Polski, Rumunii, Serbii, Słowacji, Turcji i Ukrainy). Jej celem było opracowanie praktyk „zielonej biblioteki" na rzecz zrównoważonego rozwoju, przekształcających biblioteki w ośrodki świadomości ekologicznej. Zatrudnione w bibliotekach osoby, we współpracy z ekspertami ds. zrównoważonego rozwoju, zrealizowały pilotażowe projekty twórczych działań zmierzających do wzmocnienia roli bibliotek jako żywych przestrzeni odpowiedzialności ekologicznej i zmian społecznych. Niniejszy poradnik przekłada wnioski płynące z projektu BiblioGreen na praktyczne zasoby przeznaczone dla administracji i pracowników bibliotek oraz interesariuszy, którym zależy na ich „zazielenieniu". Poradnik skierowany jest do osób pracujących zarówno w bibliotekach publicznych, jak i uczelnianych, osób zarządzających i partnerów społecznych zainteresowanych integracją działań na rzecz zrównoważonego rozwoju z działalnością i usługami bibliotecznymi.

KLUCZOWE POJĘCIA

Zrównoważony rozwój: Zrównoważony rozwój oznacza zaspokajanie obecnych potrzeb w sposób, który nie ogranicza zdolności kolejnych pokoleń do zaspokajania ich potrzeb. W bibliotekach oznacza to wyważenie decyzji w kwestiach ekologicznych, społecznych i ekonomicznych w ramach codziennej działalności i usług.

Zielona biblioteka: Zielona (czyli stawiająca na zrównoważony rozwój) biblioteka do minimum ogranicza ślad, jaki odciska na środowisku naturalnym, jednocześnie dążąc do jak największych korzyści dla mieszkańców poprzez zrównoważone projektowanie, energooszczędne funkcjonowanie, ograniczenie ilości odpadów oraz programy podnoszące świadomość ekologiczną. Zielone biblioteki opierają swoje działania na kluczowych wartościach etycznych, takich jak *troska i odpowiedzialność* (jako podmioty stojące na straży społeczności i planety), *równe prawa i sprawiedliwość międzypokoleniowa* (aby zrównoważony rozwój przynosił korzyści wszystkim, dziś i w przyszłości), *przejrzystość i odpowiedzialność za własne działania* (jawne cele, dane i postępy), *odporność i dostosowanie* (przygotowanie na zmiany środowiskowe i społeczne) oraz *solidarność i partnerstwo* (współpraca z innymi sektorami i społecznościami).

Gospodarka o obiegu zamkniętym: W pojęciu gospodarki o obiegu zamkniętym nacisk kładzie się na ponowne wykorzystanie, naprawę i recycling odpadów. Biblioteki stosują ten model realizując działania takie jak wypożyczalnie narzędzi i nasion, warsztaty napraw, wymianki i inne inicjatywy, dzięki którym przedmioty dłużej pozostają w użytku.

Cele Zrównoważonego Rozwoju (SDG): 17 Celów Zrównoważonego Rozwoju opracowanych przez ONZ tworzy światowe ramy zrównoważonego rozwoju, biblioteki wspierają ich realizację poprzez tworzenie inkluzywnych przestrzeni, udostępnianie informacji i programy na rzecz ludności. Dzięki powiązaniu bibliotecznych projektów z odpowiednimi Celami Zrównoważonego Rozwoju, takimi jak przeciwdziałanie zmianie klimatu, odpowiedzialna konsumpcja czy zrównoważony rozwój społeczności, inicjatywy te mają większy oddźwięk i widoczność.

JAK ZAZIELENIĆ BIBLIOTEKĘ: KROK PO KROKU

Zazielenianie biblioteki odbywa się w ramach ciągłego cyklu kontroli, planowania, działań i ewaluacji. Poniżej opisujemy kluczowe dla każdego z tych etapów kroki, składające się na sprawdzoną mapę działań inicjujących.

---

1. Zorientuj się na czym stoisz

Zaczynamy od zrozumienia jak wygląda sytuacja w naszej bibliotece.

- **Jakie praktyki stosujemy:** ocena obecnych polityk, sposobów funkcjonowania, wszelkich podejmowanych już działań na rzecz zrównoważonego rozwoju.
- **Angażujemy zespół:** stworzenie „zielonej komisji", w skład której wejdą osoby z różnych działów, a której celem będzie promowanie zrównoważonego rozwoju.
- **Rozpoznanie wśród lokalnej społeczności i potencjalnych partnerów:** znalezienie kluczowych grup patronackich, ustalenie lokalnych priorytetów ekologicznych oraz z którymi organizacjami można nawiązać współpracę.
- **Zrozumienie wymogów zewnętrznych**: sprawdzenie norm i możliwości zrównoważonego rozwoju na poziomie gminnym, instytucjonalnym i krajowym.
- **Zgromadzenie danych wyjściowych**: zebranie danych liczbowych dotyczących zużycia energii elektrycznej i wody, ścieków i odpadów, recyklingu, zużycia materiałów; informacje dotyczące wszelkich innych form oddziaływania na środowisko.

Wynik: Jasny ogląd sytuacji i możliwości jej poprawy.

---

2. Zaplanuj działania na rzecz zrównoważonego rozwoju

Na podstawie wiedzy o aktualnej sytuacji określamy kierunek i definiujemy możliwe do zrealizowania kroki.

- **Określamy wizję i mierzalne cele:** definiujemy, co dla nas oznacza zielona biblioteka, wyznaczamy konkretne cele (np. „ograniczenie zużycia energii o 30% w ciągu następnych dwóch lat").
- **Wyznaczamy priorytetowe obszary**: określamy najistotniejsze potrzeby i najprostsze wstępne usprawnienia.
- **Szukamy rozwiązań poprzez burzę mózgów:** generujemy pomysły – począwszy od zmian operacyjnych, na nowych programach, politykach czy nowych rodzajach współpracy skończywszy.
- **Wybieramy inicjatywy i nadajemy im strukturę**: oceniamy wpływ, wykonalność i koszt różnych opcji oraz ich wagę dla danej społeczności. Sporządzamy przejrzysty plan działań, wyznaczając zadania, zakresy odpowiedzialności, harmonogram i wskaźniki wykonania.
- **Przygotowujemy zespół i zasoby:** jasno określamy role, zapewniamy sobie wsparcie przełożonych, sprawdzamy jakie umiejętności są niezbędne i budujemy współpracę partnerską.

Wynik: Realistyczny, skrojony na miarę plan zrównoważonego rozwoju, w oparciu o który podjęte zostaną kolejne kroki.

---

3. Wprowadź projekty w życie

Przystępujemy do realizacji planu, angażując w to osoby pracujące w bibliotece i lokalną społeczność.

- **Projekty dzielimy na poszczególne zadania,** zadania przydzielamy, jasno wyznaczając termin ich realizacji.

- **Radzimy sobie z trudnościami** dokonując prostej oceny ryzyka i elastycznie dostosowując się do zmian.
- **Korzystamy z istniejących zasobów:** takich jak doświadczenie i wiedza osób pracujących w bibliotece, materiały nadające się do kolejnego zastosowania oraz współpraca z lokalnymi grupami.
- **Komunikujemy i angażujemy interesariuszy w realizację działań**: szkolimy pracowników, informujemy patronki i patronów, informujemy o postępach i zachęcamy do zgłaszania uwag.
- **Korzystamy z narzędzi zwiększających wydajność:** podstawowe listy zadaniowe, współtworzone dokumenty i kalendarze z oznaczonymi kamieniami milowymi pozwalają zachować impet działań i realizować je zgodnie z planem.

Wynik: Zrównoważone praktyki stają się częścią codziennego funkcjonowania i życia społeczności.

---

4. Zmierz, wyciągnij wnioski, usprawnij

Dokonujemy ewaluacji, aby zrozumieć, co się sprawdziło, a co wymaga pewnej korekty.

- **Mierzymy to, co istotne:** Wracamy do wyznaczonych początkowo celów i zbieramy dane dotyczące efektów (zrealizowanych działań) i wyników (rzeczywistego wpływu na środowisko bądź społeczność).
- **Porównujemy dane ze stanem wyjściowym,** aby zrozumieć gdzie osiągnęliśmy postęp, gdzie odnieśliśmy sukces, a co przeoczyliśmy.
- **Informujemy o wynikach** naszych współpracowników, przełożonych, partnerów oraz opinię publiczną, budując w ten sposób wsparcie i wspólnie ciesząc się osiągnięciami.
- **Czas na zastanowienie i dostosowanie:** wyciągamy wnioski i decydujemy, które obszary wymagają dopracowania.
- **Początek kolejnego cyklu:** aktualizujemy plan, wyznaczamy nowe cele, zwiększamy skalę inicjatyw, które się sprawdziły.

Wynik: Wypracowana kultura usprawnień wprowadzanych w trybie ciągłym, coraz większa motywacja w dążeniu do zrównoważonego rozwoju.

Pamiętaj: to cykliczna podróż

Zazielenienie biblioteki nie jest jednorazowym projektem, ale ciągłym wprowadzaniem usprawnień. Z każdym cyklem osiągamy coraz lepsze wyniki dla środowiska, coraz większe zaangażowanie zespołu, umacniamy współpracę i trwałość wpływu na daną społeczność. Z czasem zrównoważony rozwój staje się składową tożsamości, kultury i działań naszej biblioteki.

O czym warto pamiętać

Myślenie w perspektywie dłuższej niż jednorazowe działanie

- Jednorazowe warsztaty i usprawnienia ekologiczne podnoszą świadomość, ale nie przynoszą trwałych zmian.
- Udane projekty pilotażowe warto przekształcić w cykliczne, spójne programy.
- Warto dążyć do tego, aby zielone działania stanowiły nieodłączny, wyraźny element („zieloną nić") wszelkich działań.

Integracja działań na rzecz zrównoważonego rozwoju w całej bibliotece

- Programy warto dostosować do wewnętrznych procesów (zamówień, utylizacji odpadów, usług energetycznych).
- Warto stworzyć podstawową politykę/plan zrównoważonego rozwoju, w celu koordynacji działań.

- Szybkie, drobne audyty (zużycia energii, utylizacji odpadów, praktyk pracowniczych) służą temu, aby na ich podstawie podejmować decyzje.

Budowa partnerstw i zaangażowanie społeczności

- Warto już na wczesnym etapie nawiązać współpracę z organizacjami pozarządowymi, szkołami, lokalnymi ekspertami i organizatorami miejskich kampanii.
- Warto stworzyć ofertę działań dla różnych grup wiekowych i poszczególnych grup mieszkańców.
- Projektując program warto zadbać o to, aby uczestnictwo w nim nie było jedno-, ale wielorazowe.

Długoterminowa perspektywa i rozwój

- Warto zacząć od prostych działań, nabierać rozmachu i rozszerzać to, co się sprawdza.
- Śledzenie rezultatów (nawet tych drobnych), pozwala docenić postępy i dostosować plany.
- Stopniowe przechodzenie od pojedynczych działań do powiązanych ze sobą całorocznych inicjatyw tworzy kulturę zrównoważonego rozwoju.

DOBRE PRAKTYKI Z BIBLIOTEK UCZESTNICZĄCYCH W PROGRAMIE BIBLIOGREEN

Inspiracje i pomysły dla bibliotek rozpoczynających bądź rozszerzających działania na rzecz zrównoważonego rozwoju:

Biblioteka	Podjęte działania	Co się sprawdziło	Sposób na wdrożenie
Centralna Biblioteka im. Awetika Isahakiana Armenia	Opracowano serię "zielonych imprez" dla dzieci, młodzieży i pracowników biblioteki. Wydarzenia były połączeniem głośnej lektury, dyskusji i praktycznych warsztatów upcyklingowych. Przeprowadzono ankietę wśród pracowników, zorganizowano grupy fokusowe i wypracowano zestaw zaleceń, stanowiących obecnie podstawę długoterminowej wizji, z naciskiem na narzędzia cyfrowe, osoby promujące działania prośrodowiskowe, partnerstwo z organizacjami pozarządowymi oraz szybkie, skuteczne, zrównoważone działania o dużej widoczności.	Połączenie programów skierowanych do społeczności lokalnej z działaniami na rzecz budowania wewnętrznych zdolności i strategicznego planowania.	Warto" zacząć od 2-3 tematycznych warsztatów dla różnych grup wiekowych; przeprowadzić prostą ankietę wśród pracowników; wyznaczyć osoby promujące działania prośrodowiskowe.

Biblioteka Uniwersytecka w Sarajewie Bośnia i Herzegowina	Opracowano wysoce partycypacyjny model w formule warsztatowej, grup roboczych, zorganizowano Dzień Zrównoważonego Rozwoju. Wiodącą innowacją był tu „gotowy narzędziownik", w ramach którego szkoły dostały zestawy narzędzi ogrodowych, co dało możliwość replikacji ekologicznych praktyk w lokalnej społeczności. Powstała także biblioteka nasion oraz nowa przestrzeń w siedzibie biblioteki, poświęcona całorocznie tematyce zrównoważonego rozwoju.	Rozszerzenie działań na rzecz zrównoważonego rozwoju na obszary poza biblioteką, poprzez udostępnienie społeczności narzędzi do podejmowania takich działań.	Warto: stworzyć proste zestawy do pobrania (ogrodnicze, do napraw, sprzyjające gospodarce bezodpadowej); utworzyć bibliotekę nasion; przeznaczyć niewielki zakątek biblioteki na działania poświęcone zrównoważonemu rozwojowi.
Pastwowa Bibliotka Uniwerstecka im. Akakiego Ceretelego w Kutaisi Gruzja	W bibliotece zorganizowano trzy odrębne dni tematyczne, poświęcone: gospodarce odpadami; taniej i nietrwałej modzie (tzw. „*fast fashion*") oraz działaniom ekologicznym podejmowanym przez dzieci. Uczestnikom wydarzeń przedstawiono w ten sposób różne perspektywy na tematykę zrównoważ onego rozwoju.	Elastyczna formuła wydarzeń, skupienie na konkretnych aspektach, przedstawionych w jasny, zrozumiały sposób.	Warto: zorganizować 2-3 tematyczne dni w roku (np. poświęcone tematyce odpadów, wody, mody); następnie połączyć je w ramach corocznego "Zielonego miesiąca".
Biblioteka Miejska w Chanii Grecja	Przy bibliotece utworzono ogród warzywny, uprawiany przez uczniów w ramach partnerstwa z organizacją ekologiczną. Dla uczniów opracowano zestaw narzędzi edukacyjnych (JedzenieDlaSzkół), służących nauce praktycznych umiejętności uprawy roślin i pomocnych w prowadzeniu lekcji.	Połączenie prac ogrodowych z edukacją środowiskową wykazało, jak uczenie się w otoczeniu przyrody, partnerstwo i narzędzia dostosowane do szkolnego programu nauczania mogą przekształcić	Warto: założyć mały ogród warzywny; nawiązać współpracę z lokalną organizacją ekologiczną; dołączyć do działań w ramach dni poświęconych ekologii, organizowanych na szczeblu całego kraju i miasta.

		bibliotekę w miejsce aktywnej nauki zrównoważonych działań w oparciu o doświadczenie.	
Miejska Biblioteka Publiczna im. Hieronima Łopacińskiego w Lublinie Polska	W ramach tygodnia działań pod hasłem „Biblioteka w obiegu" zorganizowano prelekcje, warsztaty wzajemnej nauki umiejętności, wymianę ubrań oraz debatę. Na fali tych wydarzeń nawiązano współpracę partnerską, w celu organizowania podobnych działań przez cały rok.	Połączenie różnorodnych działań dotyczących gospodarki o obiegu zamkniętym w jedno wydarzenie pozwoliło na zwiększenie ich wpływu za sprawą współpracy partnerskiej, dzięki której odnośne programy są stałą częścią funkcjonowania biblioteki.	Warto: zorganizować tydzień/weekend poświęcony ponownemu wykorzystaniu przedmiotów (kafejka napraw + wymiana); nawiązać współpracę z osobami zajmującymi się projektowaniem/krawiectwem; zmienić formułę na cykliczną – cotygodniowe bądź comiesięczne wydarzenia.
Biblioteka Niemieckiego Centrum Kultury w Sybinie Rumunia	Zorganizowano warsztaty poświęcone zrównoważonemu rozwojowi w gospodarce, wystawę sztuki, spacery przyrodnicze, które przyciągnęły różnorodne grupy odbiorców (zainteresowanych ogrodnictwem, recyklingiem, itp.), opracowano listy publikacji poświęconych zrównoważonemu rozwojowi, nawiązywaniu lokalnych kontaktów i współpracy, zbudowano regały na książki z materiałów pozyskanych w ramach recyklingu.	Różnorodne działania angażujące różnych odbiorców, przynoszące drobne, ale trwałe rezultaty.	Warto: połączyć warsztaty poświęcone sztuce i ekologii; zbudować półkę na książki z odzyskanych materiałów; opublikować aktualizowaną na bieżąco listę książek poświęconych tematyce zrównoważonego rozwoju.
Miejska biblioteka w Čačaku Serbia	Zaangażowano młodzież w projekt recyklingowy w ramach warsztatu „Odrodzenie szkła", obejmującego	Dzięki przemyślanemu programowi wspierającemu twórcze działania, zrównoważony	Warto: zorganizować warsztat pracy twórczej w oparciu o pojedyncze materiały (szkło, papier, tworzywa sztuczne) pod kierunkiem miejscowego artysty plastyka, skierowany

	specjalistyczne, twórcze ekologiczne działania.	rozwój stał się dla młodzieży czymś namacalnym.	do konkretnej grupy odbiorców.
Biblioteka Staromiejska w Bratysławie Słowacja	Podjęto współpracę ze społeczną inicjatywą ogrodową w celu zredukowania nagrzewania się przestrzeni miejskich i edukacji ekologicznej. Działania były odpowiedzią na rosnącą świadomość lokalnych potrzeb zazielenienia przestrzeni miejskiej.	Planowanie w oparciu o współpracę partnerską zapewniające przyszłą odporność i istotność podejmowanych kwestii.	Warto: nawiązać współpracę z ogrodem społecznym bądź grupą działającą na rzecz zazielenienia przestrzeni miejskiej; zorganizować warsztat poświęcony odporności na zmianę klimatu.
Odeska Narodowa Biblioteka Naukowa Ukraina	Przeprowadzono audyt środowiskowy funkcjonowania biblioteki, na podstawie uzyskanych danych wprowadzono ekologiczny system zaopatrzenia i polityki organizowania wydarzeń. Wdrożono tzw. "ekotrendy" (np. ograniczenie użycia plastiku i ponowne wykorzystanie tkanin), w tym wystawę pokazującą alternatywę dla przedmiotów wykonanych z tworzyw sztucznych.	Zmiany polityk połączone z edukacją, w celu uzyskania efektów systemowych	Warto: wdrożyć bardziej ekologiczne zasady dokonywania zakupów; zorganizować wystawę o zrównoważonych alternatywach, zorganizować warsztat „mniej plastiku".

ZASOBY I POLECANE LEKTURY

Strona internetowa Zielonej Biblioteki - The Green Library Website – IFLA (ENSULIB): wszechstronne wprowadzenie do tematyki Zielonych Bibliotek, w tym dostęp do list działań, narzędzi, wytycznych i listy lektur.

- Narzędziownik Zielonych Bibliotek: oferuje zasoby i przykłady dobrych praktyk wdrażania strategii zrównoważonego rozwoju w bibliotekach.
- Wytyczne dla Zielonych Bibliotek: publikacja opisująca wszechstronne ramy tworzenia, zarządzania i ewaluacji dla zielonych bibliotek działających w różnych kontekstach.
- Lista Działań Zielonej Biblioteki: narzędzie w postaci listy działań obejmujących kategorie zużycia energii, wody, materiałów, a także świadczenia usług bibliotecznych i zaangażowania w życie lokalnej społeczności. Biblioteki mogą korzystać z listy jako narzędzia pozwalającego im na szybką ocenę sytuacji i wszelkich istotnych aspektów. Na przykład, według listy należy sprawdzić czy w bibliotece istnieje polityka powiększania zbiorów publikacji dotyczących zrównoważonego rozwoju, czy biblioteka mierzy własne zużycie wody, czy nawiązano współpracę z organizacjami działającymi na rzecz środowiska naturalnego, itp.

Inicjatywa Zrównoważonych Bibliotek (SLI): program kompleksowej certyfikacji, oferujący bibliotekom plan działania w rozbiciu na poszczególne kroki, w celu większego zrównoważenia ich działań. Dołączając do programu, biblioteki zyskują dostęp do zasobów, programu mentoringowego i społeczności praktyków, mogą także uzyskać certyfikat Zrównoważonej Biblioteki. Program oferuje konkretne działania wdrożeniowe – ustrukturyzowany sposób na wprowadzenie w życie pomysłów, o których mowa w niniejszym poradniku. Nawet jeśli biblioteka nie decyduje się na formalną certyfikację, zasoby udostępniane przez SLI (listy działań, wskaźniki pomiarowe) są bardzo pomocne w procesie samooceny i planowania.

LibrarIN Toolkit: zestaw narzędzi wspomagających pracowników bibliotek i ustawodawców w promowaniu innowacji społecznych w ramach europejskich bibliotek, oferujący zasoby przydatne na szczeblu tworzenia polityk, biblioteki i pracy badawczej. Narzędziownik składa się z narzędzia do śledzenia zmian w obowiązujących przepisach, bazę danych sprawdzonych rozwiązań oraz repozytorium publikacji naukowych poświęconych tematyce współtworzenia wartości oraz innowacji społecznych w sektorze bibliotecznym.

Common Waste – Common Libraries: Projekt realizowany przez Goethe-Institut, poprzedzający BiblioGreen, w ramach którego biblioteki w rejonie Bałkanów Zachodnich podjęły współpracę w zakresie ograniczenia odpadów. Studia przypadku przeprowadzone w ramach tego projektu (np. Biblioteka Uniwersytecka w Sarajewie wyeliminowała plastikowe przedmioty jednorazowego użytku i opracowała edukacyjne eksponaty z odpadów) utorowały drogę dla projektu BiblioGreen. Lektura materiałów z tego projektu może przyczynić się do generowania pomysłów programowych i pokazać, jak stopniowa ewolucja w stronę zrównoważonego rozwoju może przebiegać w bibliotekach.

Bibliothèque du Boisé w Monteralu – Green Building Award: studium przypadku publicznej biblioteki, zdobywcy platynowej nagrody LEED Platinum, pokazujące ekologiczną architekturę w praktyce. W artykule szczegółowo opisano rozwiązania, takie jak ogrzewanie geotermalne, wykorzystanie nasłonecznienia oraz projektowanie miejsc o dużej bioróżnorodności. Projekt pokazuje jak zrównoważone podejście do środowiska naturalnego może stać się składową infrastruktury bibliotecznej w kontekście miejskim (pomocne w razie planowanego remontu bądź budowy nowego budynku biblioteki).